

A filmturizmus gyökerei és lehetőségei Északkelet-Magyarország, különösen Tokaj-Hegyalja és a Bodroghöz kulturális turizmusában

The roots and potential of film tourism in the cultural tourism of Northeast Hungary, with special regard to Tokaj Wine Region and Hungarian Bodroghöz Region

Szerző: Szabóné Godzsák Melinda¹

A XIX. századtól kezdve Magyarországról és főként Északkelet-Magyarországról számos filmes szakember, filmstúdió-alapító, rendező, operatőr, filmzeneszerző, színész és a filmvilágban érvényesülő szakember vándorolt ki a nagyvilágba a jobb élet reményében, főként az Amerikai Egyesült Államokba. Két nagy hollywoodi filmstúdió, a Paramount Pictures és a Twentieth Century Fox stúdió alapítói – Adolph Zukor és William Fox – is Magyarországon születtek, és a XIX. század vége felé vándoroltak ki az USA-ba. Jelen tanulmányban az Északkelet-Magyarországon, a Bodroghözben, Ricsén született és nevelkedett Adolph Zukorra, valamint a térség világörökségi Tokaji borvidékén, Tolcsván született William Foxra fókuszálunk. Emellett, a filmes gyökerek és örökség ápolására életre hívott Magyar Hollywood Tanácsra, a magyarországi kedvező filmtörvényre, a térség filmfesztiváljaira és filmparkjaira is kitérve mutatjuk be hazánk ezen szegletében a filmturizmus relevanciáját és lehetőségeit.

Starting from the 19th century, numerous film professionals, studio founders, directors, cinematographers, film composers, actors and influential figures in the film industry emigrated from Hungary—and particularly from Northeast Hungary—in search of a better life, primarily to the United States. The founders of two major Hollywood studios, Paramount Pictures and Twentieth Century Fox—Adolph Zukor and William Fox—were both Hungarian-born emigrants who moved to the USA toward the end of the 19th century. This study presents the relevance and potential of filmtourism in this corner of Hungary, focusing on Adolph Zukor, born and raised in Ricse (Northeast Hungary, Hungarian Bodroghöz Region), and William Fox born in Tolcsva, located in the region's World Heritage Tokaj Wine Region. It also highlights the Hungarian Hollywood Council, established to preserve our cinematic roots and heritage, while taking into account the Hungarian favourable film laws and film festivals and filmparks in the region.

Beérkezett/Received: 2026. 03. 28. Elfogadva/Accepted: 2026. 07. 25.

Kulcsszavak: filmturizmus, filmes örökséérték, Adolph Zukor, William Fox, Hollywood.

Keywords: filmtourism, film heritage, Adolph Zukor, William Fox, Hollywood.

1. Bevezetés

Jelen tanulmány célja, hogy ismereteket tárjon fel Hollywood rég elfeledett magyar gyökereiről, tokaj-hegyaljai és a szomszédos bodroghözi születésű, Oscar-díjas hollywoodi filmstúdió alapítók

fókuszba helyezésével. Hollywood bölcsőjének is szokták nevezni a térséget, mert ahogyan ebben a kutatásban is olvasható, két nagy hollywoodi filmstúdiónak az alapítói is itt születtek (Ricse: Adolph Zukor – Paramount Pictures Filmstúdió, Tolcsva: William Fox – Twentieth Century Fox Filmstúdió). Rajtuk kívül számos más híres filmes személyiség is származik még innen, akik közül nagyon sokan Oscar-díjasok – ennek köszönhető a *Hollywood bölcsője* kifejezés. A tanulmány további célja, hogy ráirányítsa a figyelmet a hazai és a térségbeli

¹ egyetemi docens, Tokaj-Hegyalja Egyetem, godzsak.melinda@unithe.hu, <https://orcid.org/0009-0002-0084-1259>

filmturizmus létjogosultságára és a benne rejlő lehetőségekre, valamint ösztönözze a hazai turizmusipar szereplőit és szolgáltatóit e potenciál tudatosabb hasznosítására. Ennek keretében bemutatja, milyen lehetőségeket kínálhat a hazai és helyi turizmus fellendítésére a rejtett turisztikai erőforrást jelentő filmturisztikai potenciál feltárása, hasznosítása és más turisztikai termékekhez való kapcsolása.

A tanulmányban bemutatott kérdőíves felmérés többek közt azt vizsgálta, hogy a filmturizmus résztvevői mennyire motiváltak utazásaik során a bor- és gasztroturizmusban való részvételre. Arra a kutatási kérdésre kerestem a választ, hogy a nem és az életkor statisztikai értelemben milyen kapcsolatban áll a filmturisztikai attitűdökkel és ismeretekkel, valamint a filmtörténeti örökségértékek ismeretével. A szakirodalmi feldolgozásban a filmturizmusra, a Magyarországról származó filmes szereplőkre (középpontba helyezve Adolph Zukort és William Foxot) és Oscar-díjasokra, a hazai filmesztiválókra és filmstúdiókra, a filmtörvényünkre, a Magyar Hollywood Tanács jelentőségével, a hazánkban forgatott külföldi filmekre koncentráltam, és annak okát kerestem, hogy miért ennyire kedvelt filmforgatási helyszín Magyarország a külföldi produkciók körében.

A jó film örök és a filmturizmus megteremtője. A filmturizmusnak hazánkban és Északkelet-Magyarországon egyaránt van relevanciája. Fejlesztésének egyik célja lehet, hogy minél több színvonalas külföldi (és magyar) produkció készüljön Magyarországon, lehetőleg úgy, hogy a hazai forgatási helyszínek ne dublőr-helyszínek legyenek, hanem önmagukként jelenjenek meg a filmvászonon. Ez hozzájárulhat Magyarország országimázsának erősítéséhez és a külföldi turisták hazánk iránti érdeklődésének növeléséhez. Mindamellet a belföldi filmturizmusban rejlő potenciál is figyelmet érdemel.

2. Északkelet-Magyarország filmturisztikai gyökerei és lehetőségei

2.1. A FILMTURIZMUS RELEVÁNCIÁJA ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁGON

A turizmustudomány multidiszciplináris és többek között földrajzi, történelmi, kulturális, gasztronómiai, szociológiai, politikai, gazdasági és pszichológiai területeket is érint. Michalkó szerint nemcsak a turistákról és élményeikről szól, hanem térben realizálódó fogyasztásról és a turisztikai igények kielégítéséről is (MICHALKÓ 2018).

„A kulturális turizmus tárgyköréhez tartozó filmturizmus olyan utazásokat jelent, amelyeknél a turista elsődleges motivációja egy filmforgatási vagy filmgyártási helyszín felkeresése. A filmturizmus kutatási területe nem csupán a valós filmforgatási helyszínre érkező turisták motivációival és élményeivel foglalkozik, hanem szükségszerűen kitér a filmes üzleti utazásokra, a filmstúdiók és tematikus parkok által generált látogatókra, valamint a dublőr helyszíneken tapasztalt filmturisztikai hatások vizsgálatára.” (IRIMIÁS 2015:17). A filmturizmus tehát a kulturális turizmushoz kapcsolható, célcsoportja azonban jóval szélesebb. *„A ma kulturális turistája nagymértékben különbözik a „Grand Tour” résztvevőitől, sokkal inkább keresi a James Bond filmek helyszíneit, a könyvesboltot, ahol Hugh Grant találkozik Julia Roberts-cel a Notting Hill című filmben, vagy a filmvilág hazáját, Hollywoodot.”* (SULYOK 2009:35). Ahogy azt Sulyok megállapítja, a klasszikus értelemezésen túl, a filmek indukálta filmturizmus mellett a filmvilág hazájának, gyökerének, Hollywoodnak a meglátogatása is a fogalomkörbe tartozik. ÉK-Magyarországot a filmvilág és Hollywood bölcsőjének is szokták nevezni. Jelen tanulmány többek között arra fókuszál, hogy a filmvilág örökségértékei és gyökerei – például a térségből származó, hollywoodi filmstúdió alapítók szellemi öröksége és szülőháza – milyen, a klasszikus értelemben vett filmturizmuson túli potenciált jelenthetnek a térség számára.

Az első, jelentősebb filmturisztikai kutatások a múlt évszázad kilencvenes éveinek elején indultak az USA-ban és az Egyesült Királyságban. Akkoriban még leginkább az amerikai és a brit filmprodukciók domináltak a filmvilágban, világszerte rendelkeztek közönséggel, valamint ezen országok turistái voltak azok, akik a filmturisztikai motiváción túl megfelelő diszkrecionális jövedelemmel is rendelkeztek. Az ezredforduló óta azonban a filmturisztikai kutatásokra korábban jellemző geográfiai sajátosság már kevésbé érvényesek, hiszen a filmturizmus jelenségének globálissá és általánossá válásával a kutatások földrajzi lefedettsége is kiszélesedett (IRIMIÁS 2015).

Jelen tanulmányban – a terjedelmi korlátok miatt – csupán hazánk és főként ÉK-Magyarország filmturisztikai kínálata kerül áttekintésre. Méltatlanul elfeledett vagy nem ismert tény, hogy a filmes világ számos híres és meghatározó szereplője, formálója hazánkban született, nevelkedett vagy magyar felmenőkkel rendelkezik. ÉK-Magyarországról különösen sok filmes szakember, filmstúdió-alapító és filmszínész származik, akik közül sokan még a XIX. század vége felé, a nagy bevándorlási hullámok közepette vándoroltak ki Amerikába a jobb élet és érvényesülés reményében.

A teljesség igénye nélkül, a sort a két leghíresebb ÉK-Magyarországról származóval kezdve: a hollywoodi filmstúdió-alapító Adolph Zukor (Zukor Adolf, Ricse) és William Fox (Fried Vilmos, Tolcsva), továbbá John Alton (Altmann János Jakab 1952-ben Oscar-díjas operatőr), Zsigmond Vilmos (1978-ban Oscar-díjas operatőr), Dave Gould (Guttmann Dezső, 1936-ban kétszeres Oscar-díjas koreográfus), Adrien Brody (2003-ban Oscar-díjas színész), Bunyik Béla (producer), George Zukor (1965-ben Oscar-díjas filmrendező, My Fair Lady), Michael Curtiz (Kertész Mihály, Kamíner Manó, 1943-ban Oscar-díjas filmrendező), Jamie Lee Curtis (2023-ban Oscar-díjas színésznő), Tony Curtis (színész), Csupó Gábor (animátor, író, rendező, producer, grafikus), Deák Kristóf (2017-ben Oscar-díjas filmrendező), Gábor Zsazsa (színésznő), Mickey Hargitay (Hargitay Miklós, színész és testépítő), Goldie Hawn (1970-ben Oscar-díjas színésznő, rendező, producer, énekesnő), Sir Alexander Korda (Korda Sándor) és öccse (Kellner Sándor László, a London Films brit filmstúdió alapítója, filmrendező, producer), Emeric Pressburger (Pressburger Imre, a The Archers brit filmstúdió alapítója, 1943-ban Oscar-díjas forgatókönyvíró, filmrendező, producer), Robert Lantos (kanadai magyar filmproducer, a Hunyadi 10 részes sorozat is a nevéhez kötődik), Lugosi Béla (Blaskó Béla Ferenc Dezső, a híres Drakula gróf szerepében), Paul Newman (háromszoros, 1986-1987-1994-ben Oscar-díjas színész, rendező), Rózsa Miklós (háromszoros – 1946, 1948, 1960 – Oscar-díjas filmzene szerző), Rachel Weisz (2006-ban Oscar-díjas színésznő) és Andrew G. Vajna (Andy Vajna-Vajna András György, magyar filmproducer) (BOKOR 2022) (BOKOR 2023).

A filmes világ hírességei mellett azonban a filmturizmus kialakulásához és fennmaradásához többféle tényező egy adott területen való együttes megléte van szükség. Magyarországon ilyen tényezők és kínálati elemek: a 2004. évi II. törvény a mozgóképről az adókedvezményekkel és a támogatási rendszerrel; az utóbbi évtizedekben hazánkban megalapított, nemzetközi hírű filmstúdiók (például a főtí NFI stúdió, az etyeki Korda Filmstúdió, a mogyoródi Astra Filmland, a pomázi Stern Filmstúdió, a budapesti Origo Filmstúdió – hazánk legmodernebb filmstúdiója, a budapesti Hungexpo Studios); az évek, évtizedek óta működő hazai nemzetközi filmfesztiválok (például a Zsigmond Vilmos Nemzetközi Filmfesztivál Szegeden, a Budapesti Nemzetközi Filmfesztivál – BIFF, a Budapesti Nemzetközi Dokumentumfilm Fesztivál – BIDE, a Magyar Mozgóképfesztivál Balatonfüreden és Veszprémben, a Szemrevaló Sehenswert Filmfesztivál – Budapest, Debrecen,

Pécs, Szeged, a Cinege Nemzetközi Egyetemi Filmfesztivál – Színház-és Filmművészeti Egyetem, Budapest, a Ceglédi Filmfesztivál, a Tony Curtis Nemzetközi Filmfesztivál Mátészalkán és a CineFest Miskolci Nemzetközi Filmfesztivál) (BASA et al. 2025). Noha a fesztiválturizmust egyre inkább önálló terméként kezelik (JÁSZBERÉNYI et al. 2022), a turizmus számos más terméke mellett ez is remekül párosítható a filmturizmussal, amire a fent említett régiós filmfesztiválok is jó példaként szolgálnak.

Annak, hogy a nemzetközi produkciók készítői előszeretettel választanak magyarországi helyszíneket, több oka van. A hazai helyszínű filmkészítés előnyei és erős pillérei a jól felkészült szakembergárda, a filmes infrastruktúra, a gyönyörű természeti környezet és a színvonalas kapcsolódó szolgáltatások (például szállodák, éttermek, borvidékek, gasztronóma). A magyar filmipar nemzetközi versenyképességében a kedvező szabályozási és finanszírozási környezet, valamint a filmgyártási infrastruktúra fejlődése egyaránt meghatározó szerepet játszik (TÓTH 2020). Ezen kívül, ahogy azt a külföldi hírességek is kiemelik, a biztonságos környezet is vonzó, hiszen a közterületen, nyilvános helyeken is élhető, rajongók tolatódó közeledésétől mentes légkör veszi körbe őket. Mindezek hozzájárulnak ahhoz, hogy hazánk a filmkészítés és az abból generálódó filmturizmus egyre kedveltebb helyszíne legyen. Olyan nemzetközileg ismert alkotásokat is forgattak hazánkban, mint például az 1981-es *Menekülés a győzelembé* Sylvester Stallone-val és Michael Caine-nel, az 1988-as *Vörös zsaru* Arnold Schwarzeneggerrel, az 1996-os *Evita* Madonna főszereplésével, a 2001-es *Kémjátszma* Robert Redforddal és Brad Pittel, a 2015-ös *A kém* Melissa McChartyval, a 2015-ös *Mentőexpedíció* Matt Damonnal, a 2018-as *Vörös veréb* Jennifer Lawrence-szel, a 2024-es *Brutalista* Adrien Brodyval. Ezekben a produkciókban a magyarországi helyszínek csak úgynevezett dublőr helyszínek, azaz nem Magyarországgént szerepelnek, ami a hazai filmturizmus fellendülését és az országimázs javulását csak kismértékben segíti.

Tíz évvel ezelőtt, 2016-ban alakult meg a Magyar Hollywood Tanács azzal a céllal, hogy a hazai lakossággal és a világgal megismertesse Hollywood számos magyar vonatkozását és a magyar gyökeket (MAGYAR HOLLYWOOD TANÁCS 2016). A bemutatás, értékelés és továbbadás mellett a Tanács saját honapján és közösségi média oldalán edukatív tartalmakat tesz közzé, magyar vonatkozású filmesek évfordulóival kapcsolatban megemlékező írásokat közöl, találkozókat, iskolásoknak filmes vetélkedőket és táborokat szervez, valamint olyan, filmturizmust generáló eseményeket

is tart, mint a budapesti helyszínű Oscar Party, a Los-Angeles-i Oscar-Gálával egyidőben. Minden évben átadásra kerül a Magyar Hollywood Tanács és Ricse Nagyközség Önkormányzata által közösen alapított Adolph Zukor-díj is.

ÉK-Magyarország filmturizmust generáló, filmvilággal kapcsolatos jelentősebb helyszínei és eseményei a következők: Nemzeti Filmtörténeti Élmenypark (Ózd), Cinemaqua Film- és Naturpark (Kisvárd), Adolph Zukor Emlékház (Ricse), Zukor Csárda (Ricse), William Fox szülőháza (felújításra váró állapotban Tolcsván), Tony Curtis Kávézó és Emlékszoba, egykori Szalkai-Schwartz ház (Mátészalka), Adolph Zukor Filmszínház (Mátészalka), Zsinagóga épülete Adolph Zukor és Tony Curtis emléktáblákkal (Mátészalka), CineFest Miskolci Nemzetközi Filmfesztivál, Tony Curtis Nemzetközi Filmfesztivál (Mátészalka).

Míg a nyugati filmturizmus (stúdiótúrák, forgatási helyszínek) kiterjedt akadémiai irodalommal rendelkezik, addig a kelet- és közép-európai szülőhelyek emlékezetpolitikája és turizmusa még kidolgozatlan terület, amely leginkább a tágabb zsidó örökségturizmusba ágyazódik be (GAIŽUTYTĖ-FILIPAVIČIENĖ 2020). A térségben ugyanakkor a zsidó kulturális és szellemi örökség önálló turisztikai vonzerőként is megjelenik (ROZGONYINÉ DROTÁR 2025). A Bodrogekben, Ricsén 2023-ban nyitott meg az Adolph Zukor Emlékház a filmmögul jelenleg még lakott szülőházának szomszédságában, születésének 150. évfordulóján. Előre bejelentkezéssel látogatható az emlékházban kialakított filmszakmai és életrajzi kiállítás. Az emlékházon kívül a település még az Adolph Zukor által fűratott artézi Juhász-kúttal, a Zukor Csárdával és az Adolph Zukor Művelődési Házzal tiszteleg Zukor szellemi öröksége előtt, megteremtve mindezekkel a filmturizmus lehetőségét a településen és a térségben. A tokaj-hegyaljai Tolcsván még áll William Fox jelenleg is lakott, dufartos, U-alakban kétszárnyú szülőháza, mely nagyfokú felújítást igényel – erre egy pályázat be van nyújtva komplex bor- és gasztroturisztikai, valamint filmszakmai-filmturisztikai kulturális létesítmény és kiállítás kialakítására. A Közép-Európából származó, hollywoodi filmstúdió-alapítók filmtörténeti örökségértékeinek filmturizmusra gyakorolt hatását kevés kutató vizsgálta eddig, így a témában nagyon korlátozott a nemzetközi szakirodalmi források köre. Stasiak arra mutat rá, hogy Lengyelországban jelenleg hiányoznak a külföldön is ismert rendezőkhöz és producerekhez kapcsolódó, speciális filmturisztikai termékek (STASIAK 2022). Ez a tanulmány is csupán egyetlen mondatban, példaként hivatkozik a Hollywoodot

felépítő, lengyel területről kivándorolt, zsidó származású alkotók közül a varsói születésű Samuel Goldwynra (Szmul Gelbfisz), míg a kis lengyel faluban, Krasnosielcben született Warner fivéreket meg sem említi. A lengyel Krakowski, Pollywood című könyvében, részletesen foglalkozik azzal a jelenséggel, hogy a Hollywoodot felépítő producerek (a lengyel származású Samuel Goldwyn, a Warner testvérek és Marcus Loew, az MGM társalapítója) miként szakadtak el teljesen a gyökereiktől, megnehezítve ezzel a mai lengyel helyszínek filmturisztikai desztinációkká való alakítását (KRAKOWSKI 2011). A klasszikus hollywoodi stúdióalapítók lengyelországi szülőhelyei jelenleg közvetlen, tömeges filmturizmust nem generálnak. A Warner fivérek krasnosielci szülőháza nem maradt fenn, így a településen nincs kifejezetten nekik szentelt emlékház, múzeum vagy állandó kiállítás. A falu elsősorban szimbolikus gesztusokkal, helyi emléktáblák elhelyezésével, valamint a zsidó örökségkutatás és a Virtual Shtetl² projektek részeként adózik a fivérek filmes öröksége előtt (KRAKOWSKI é.n.). Ez a mikroturisztikai jelenlét elenyésző, csupán a speciális, tematikus zsidó örökségturizmus keretében vonz alkalmanként látogatókat a településre (ESJF é.n.). Hasonlóképpen, Samuel Goldwyn (Szmul Gelbfisz) egykori varsói szülőháza sem áll már, mivel az egykori zsidó negyed központjában lévő Nalewki utcát a varsói gettó 1943-as felszámolásakor a nácik teljesen elpusztították. Emiatt Varsóban nincs dedikált Goldwyn-emlékhely vagy kiállítás, munkásságáról és a hollywoodi iparágra gyakorolt hatásáról a POLIN Lengyel Zsidóság Történeti Múzeuma emlékezik meg időszakos programok, digitális adatbázisok és a *Pollywood* migrációs narratívát bemutató tudományos kutatások formájában (BEAUTIFUL WARSZAWA 2021).

2.2. ÉK-MAGYARORSZÁG KÉT NAGY HOLLYWOODI FILMMOGULJA: ADOLPH ZUKOR ÉS WILLIAM FOX

Adolph Zukor, a Paramount Pictures hollywoodi filmstúdió alapítója a Zemplén vármegyei Ricsén született 1873. január 7-én, zsidó családban. Bátyjával, Artúrral nagyon hamar árvaságra jutottak, előbb édesapjuk, majd édesanyjuk hunyt el, és anyai nagybátyjukhoz kerültek Mátészalkára, ahol a kis Adolph négy elemi végzet el. Gyermekként Abaújszántóra kerülve inas-ként dolgozott egy vegyesboltban. Tizenöt évesen Amerikába emigrált idegennyelv tudás nélkül, mindösszesen 40 dollárral a mellényzsebébe varrva. Kezdetben takarított, majd kifutófiúként

² A Virtual Shtetl a varsói POLIN Lengyel Zsidóság Történeti Múzeuma által működtetett digitális örökségi portál, amely a lengyel zsidó közösségek történetének, hagyományainak, valamint tárgyi, szellemi és társadalmi örökségének dokumentálását és megőrzését szolgálja.

dolgozott egy szörmekereskedőnél, idővel pedig már szücsműhelyt tudott nyitni (KOLLARIK-TAKÓ 2025). A szücsboltja mellett vágott bele a filmiparba. A kezdeti nickelodeonok (ötcentes színházak, 1905) és a kukucskáló dobozok (penny arcade-ok) után, a közép-európai származású Marcus Loew-vel együtt 1912-ben megalapította a Famous Players in Famous Plays Companyt. Nevéhez fűződik az Egyesült Államok történetének első egész estés filmbemutatója, ami az Erzsébet királynő című filmből készült 44 perces filmadaptáció volt. Idővel a sztárrendszer kiépítőjének tartották. Az 1910-es években a filmgyártás New Yorkból Los Angelesbe költözött, ahol 1913-ban egy bérelt raktárépületben megkezdte a gyártást (ZUKOR-KRAMER 1953). 1916-ban a Famous Players egyesült a Jesse L. Lasky Feature Play Companyval. A társaság élére Adolph Zukor került, és szeretne volna megszerezni a filmforgalmazási jogokat is. Vetélytársa William Hodgkinson 1914-ben megalapította a Paramount Pictures Corporation filmforgalmazó vállalatot, mely Amerika-szerte birtokolta a vetítési jogot. Zukor végül kiütötte a nyeregből Hodgkinsont és 1916-ban beült a Paramount Pictures elnöki székébe, ahol egészen 1936-ig foglalt helyet. A fúzióból megalakult a Paramount Pictures Corporation, mely a világ ötödik legrégebbi, ma is fennálló stúdiója. 1932-ben a cég újjáalakult Paramount Pictures néven. 1959-ben visszavonult a stúdió éléről, 1966-ban a Paramount beolvadt a Gulf and Western Industries konszernbe, ahol Zukor megtarthatta a tiszteletbeli elnöki pozícióját. Négyyszer jelölték Oscarra, 1929-ben, az első Oscar-díj átadón kitüntették, és végül 1949-ben, 76 évesen életmű Oscar-díjat kapott a munkásságáért. 103 évesen, 1976. június 10-én hunyt el Los Angelesben. Híressé vált mondásai: „A közönség sohasem téved!” (KOLLARIK-TAKÓ 2025).

William Fox, a Twentieth Century Fox hollywoodi filmstúdió alapítója Tokaj-Hegyalján, Tolcsván született 1879. január 1-jén, zsidó családban. Kilenc hónapos korában emigráltak ki az USA-ba a szülei, és New York egyik legszegényebb környékén nőtt fel, a manhattani Lower East Side-on. Már nyolcévesen dolgozni kényszerült (újságárus, édességárus, mosodai inas), iskolába 11 éves koráig járt, a munka miatt. Azonban kiváló üzleti érzékének köszönhetően folyamatosan feljebb került a ranglétrán. Egyes kereskedői vénájának köszönhetően a húszas évei elejére sikerült stabilizálnia az anyagi helyzetét (szörme- és ruhaipari vállalkozása révén), és 1904-ben a The Greater New York Film Rental Company néven alapított vállalatával megvett egy lepusztult brooklyni nickelodeont, mellyel sikeres vállalkozást

indított (SINCLAIR 1933). Hamarosan 15-20 vetítőhelyből álló hálózatot alakított Manhattanben, mely végül a Fox Film Corporation megalapításához vezetett 1915-ben. 1919-ben áttette székhelyét Hollywoodba, és ezzel meghatározó filmes központot épített ott ki. „William Fox gyártotta a világ első, egymillió dollár feletti költségvetésű filmjét, az 1916-ban megjelent mesés kalandfilmet, az Istenek lányát.” (KOLLARIK-TAKÓ 2025:54). A Fox Hills Studios 1924-ben épült fel, ma is ez szolgál otthonául a Twentieth Century Foxnak. William Fox a hangosfilm úttörője volt, elsőként fektetett be a hangosítástechnika kifejlesztésébe (MARKÓ 2000). 1929. május 16. mérföldkő a filmgyártás és a magyar vonatkozások tekintetében, ugyanis a legelső, mindössze 15 perces, 270 fős Oscar-gálán először és utoljára egyszerre két alkotás nyerte el a legjobb filmnek járó díjat. A legjobb film kategóriában az 1927-es háborús dráma, a *Szárnyak* nyert, amit Adolph Zukor jegyzett, a legjobb művészi produkcióért járó díjat pedig az 1927-es *Virradat* nyerte, amit a Fox Film Corporation készített (KOLLARIK-TAKÓ 2025). A *Virradat* a bűnről és a megváltásról szól, s a némafilmek egyik legtehetségesebb művésze, Friedrich Wilhelm Murnau teljhatalmat kapott a film elkészítéséhez (TÖRÖK-BALÁZS 2004). Az akkori szabályok szerint a nyertes legjobb filmekért a stúdióvezetőket illette a díj, így mindkét magyar filmstúdió-alapító Oscar-díjas is lett 1929-ben. Fox birodalmának hanyatlása szerencsétlen körülmények és hibás döntéseinek az együttese miatt következett be. Egyrészt megpróbálta megvásárolni és beolvasztani az MGM Stúdiót, de nem számolt az 1929-ben kezdődő gazdasági világválsággal és az MGM ellenállásával. Másrészt 1929-ben Fox autóbalesetet szenvedett, majd a legnagyobb bukást az okozta, hogy az Igazságügyi Minisztérium előnytelen ítéletétől tartva (hogy nem engedélyezi az MGM átvételét a trösztellenes törvények alapján) megpróbált megvesztegetni egy szövetségi bírót, ami miatt végül fél évre börtönre ítélték (KOLLARIK-TAKÓ 2025). Különös természete volt, tele frusztrációkkal, miszerint a New York-i legfelsőbb körök soha nem fogják befogadni magyar zsidó fiúként és komplexusokkal küzdött a külseje és az iskolázatlansága miatt is. Munkamániájának egyik fő oka a nyomortól és a bukástól való félelem volt. „A férfi, aki elfelejtett aludni”, szölte róla a hollywoodi mondás. William Fox élete utolsó részét elfeledett emberként élte le. A Walt Disney 2019-ben megvásárolta a Foxot, és a nevet pár év alatt kivezetette a piacról, mégis a 20th Century Fox stúdió filmes öröksége vitathatatlan és örökvényű (KOLLARIK-TAKÓ 2025).

3. A kutatás módszere

A kutatás során szekunder és primer adatgyűjtési módszerek egyaránt alkalmazásra kerültek. A szekunder kutatás a vizsgált témához kapcsolódó hazai és nemzetközi szakirodalom feldolgozására, valamint tereplátogatásokra és fotódokumentációk készítésére épült, míg a primer kutatás kvantitatív vizsgálatot, egy online kérdőíves felmérést foglalt magában.

Arra a kutatási kérdésre kerestem a választ, hogy a nem és az életkor statisztikai értelemben milyen kapcsolatban áll a filmturisztikai attitűdökkel és ismeretekkel, valamint a filmtörténeti örökségértékek ismeretével. Az adatfelvétel online kérdőív segítségével történt. A kérdőív 2025 augusztusa és szeptembere között, mintegy hat héten keresztül volt elérhető, amely időszak alatt több alkalommal közösségi médiafelületen (Facebook), valamint elektronikus levelezés útján is megosztásra került a potenciális válaszadók elérése érdekében. A 80 kérdésből álló kérdőívben a demográfiai jellemzőkre, a film- és sorozatnézési szokásokra, az északkelet-magyarországi filmes helyszínek, örökségi értékek, rendezvények ismertségére, az utazások néhány jellemzőjére, illetve a bor- és aktív turisztikai szolgáltatások igénybevételére kérdeztem rá. A részvétel önkéntes és anonim volt. A kutatás során nem valószínűségi mintavétel került alkalmazásra, hanem önkéntes részvételen alapuló, ezért a minta nem tekinthető reprezentatívnak. Ennek megfelelően a kutatás eredményei elsősorban a vizsgált minta sajátosságait tükrözik, ugyanakkor alkalmasak a kutatási kérdések és az összefüggések vizsgálatára.

A statisztikai elemzéshez SPSS programot használtam és vizsgáltam többek között a nem, illetve az életkor kapcsolatát a filmturizmussal kapcsolatos attitűdökkel és ismeretekkel. Elsősorban Pearson-féle khi-négyzet próbát és Cramér-féle V mutatót alkalmaztam. Néhány többkategóriás keresztábra esetében az alacsony várható gyakoriságok miatt az eredmények értelmezése körültekintést igényel.

4. A kutatás eredményei

Az elemzésbe összesen 141 értékelhető kérdőív került bevonásra (N=141), a válaszadók 70,2%-a nő. A kitöltők jellemzően 41-45 (23,4%) és 46-50 év közöttiek (20,6%), összességében a válaszadók 67,4%-a a 36 és 55 év közötti korosztályba esik. A kitöltők 63,8% rendelkezik diplomával, 4,3% pedig doktori fokozattal. Leginkább Borsod-Abaúj-Zemplén (41,8%), Szabolcs-Szatmár-Bereg (18,4%) és Pest vármegyéből (17,7%) érkeztek válaszok, 75,9%-ban városból.

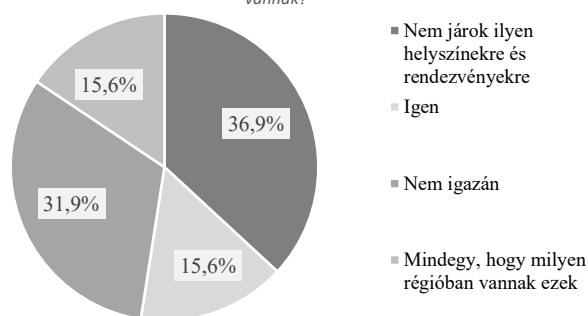
Bár a kutatásban részt vevők 71,6%-a hallott arról, hogy magyar származású és/vagy magyar filmes szakemberek, filmstúdió-alapítók és színészek Hollywoodban váltak ismertté, 63,1%-uk nem tudta, hogy számos északkelet-magyarországi származású filmes szakember, stúdióalapító és színész is jelentős hollywoodi karriert futott be. A válaszadók 84,9%-a még nem kereste fel e személyek szülőházát, emlékházát vagy a hozzájuk kapcsolódó múzeumokat, míg 87,9%-uk még nem hallott a Magyar Hollywood Tanácsról.

Következő lépésként a bor- és gasztroturizmus, valamint a filmturizmus kapcsolódásának a lehetőségeit vizsgáltam. A válaszadók 14,5%-a nyilatkozott úgy, hogy ha meglátogat egy-egy hazai filmvilághoz kapcsolódó helyszínt vagy filmfesztivált, akkor szokott boros programokon (borkóstolás, pincelátogatás, dűlőtúra stb.) is részt venni. Arra a kérdésre, hogy ha még nem tett ilyet, később tervezi-e a filmturisztikai tartózkodást borturisztikai célúval párosítani, 40% válaszolt igenel. A válaszadók csupán 15,6%-ának jelent előnyt a Tokaji borvidék filmes rendezvényekhez és emlékhelyekhez való közelsége, 15,6%-nak mindegy a lokáció, 31,9%-nak pedig nem igazán számít a közelség (1. ábra).

1. ábra

A Tokaji borvidék vonzereje a filmturizmusban

Előnyt jelent számodra, ha a filmes rendezvények, filmfesztiválok vagy filmes emlékhelyek a Tokaji borvidékhez/Tokaj-Hegyaljához közel vannak?

Forrás: saját szerkesztés

3.1. A NEMEK ÉS A FILMTURIZMUSSEL KAPCSOLATOS ISMERETEK KAPCSOLATA

A nemek szerinti összehasonlításokat Pearson-féle khi-négyzet próbával vizsgáltam. Az eredmények (1. táblázat) alapján a vizsgált változók többsége esetében nem volt kimutatható statisztikailag szignifikáns kapcsolat a válaszadók neme és a filmturizmussal kapcsolatos attitűdök, illetve ismeretek között. Nem mutatkozott szignifikáns különbség a film- és sorozatfogyasztási szokásokban,

a hollywoodi magyar filmes szakemberek, a Magyar Hollywood Tanács vagy a külföldi filmstúdiók ismertségében sem.

Statisztikailag szignifikáns különbség ugyanakkor két esetben volt kimutatható. A férfi válaszadók nagyobb arányban ismerték a filmturizmus fogalmát (59,5%), mint a nők (38,4%), és ez a különbség szignifikánsnak bizonyult ($\chi^2=5,332$; $p=0,021$). Az összefüggés erőssége ugyanakkor gyenge volt (Cramér-féle $V=0,194$), ami arra utal, hogy a nem csak korlátozott mértékben magyarázza a filmturizmussal kapcsolatos ismereteket. Szintén szignifikáns kapcsolat mutatkozott a nem és a filmes szakemberekhez kapcsolódó magyarországi emlékhelyek felkeresése között ($\chi^2=6,672$; $p=0,036$). A férfi válaszadók nagyobb arányban számoltak be ilyen helyszínek felkereséséről, azonban a kapcsolat erőssége ebben az esetben is alacsony volt (Cramér-féle $V\approx 0,22$), vagyis a gyakorlati jelentősége korlátozott.

többségében nem volt kimutatható szignifikáns különbség a korcsoportok között. Egyedül az északkelet-magyarországi származású, Hollywoodban ismertté vált filmes szakemberek ismertsége mutatott statisztikailag igazolható összefüggést az életkorral ($\chi^2=10,019$; $p=0,007$). A 46 év feletti válaszadók körében lényegesen magasabb volt azok aránya, akik ismerték ezeket a személyiségeket, mint a fiatalabb korcsoportokban. A kapcsolat erőssége azonban ebben az esetben is gyengének tekinthető (Cramér-féle $V=0,267$). A többi vizsgált változó esetében az életkor nem bizonyult meghatározó tényezőnek.

3.3. STATISZTIKAI ÖSSZEGZÉS

Az eredmények alapján megállapítható, hogy sem a nem, sem az életkor nem befolyásolja érdemben a minta válaszadóinak filmturizmussal kapcsolatos ismereteit és attitűdjeit. A statisztikailag szignifikáns

1. táblázat

A nem szerinti khi-négyzet próbák eredményeinek az összefoglalása (N=141)

Vizsgált változó	χ^2 próba	df	p	Cramér-féle V	Értelmezés
Film vagy sorozat preferencia	3,354	3	0,340	0,154	Nem szignifikáns
Filmnézés gyakorisága	0,425	3	0,935	0,055	Nem szignifikáns
Sorozatnézés gyakorisága	5,193	3	0,158	0,192	Nem szignifikáns
Hallott a filmturizmus fogalmáról	5,332	1	0,021	0,194	Szignifikáns, gyenge kapcsolat, a férfiak inkább hallottak a filmturizmus fogalmáról.
Hallott magyar hollywoodi filmes szakemberekről	0,612	1	0,434	0,066	Nem szignifikáns
Északkelet-magyarországi hollywoodi filmek ismertsége	1,795	1	0,180	0,113	Nem szignifikáns
Hallott magyar filmes szakemberekről	3,490	1	0,062	0,157	Nem szignifikáns
Járt filmes emlékhelyen	6,672	2	0,036	0,217	Szignifikáns, gyenge kapcsolat, a férfiak inkább jártak filmes emlékhelyeken.
A Magyar Hollywood Tanács ismertsége	0,28	1	0,597	0,045	Nem szignifikáns

Forrás: saját szerkesztés és saját számítás SPSS program használatával

2. táblázat

Az életkor szerinti khi-négyzet próbák eredményeinek az összefoglalása (N=141)

Vizsgált változó	χ^2	df	p	Cramér V	Értelmezés
Északkelet-magyarországi hollywoodi filmek ismertsége	10,019	2	0,007	0,267	Szignifikáns, gyenge A 45 évesnél idősebbek körében magasabb az ismertség
Hallott hazai filmstúdiókról	5,824	2	0,054	0,203	Nem szignifikáns
Hallott külföldi filmstúdiókról	4,604	2	0,100	0,181	Nem szignifikáns
Járt filmes emlékhelyen	2,945	2	0,229	0,145	Nem szignifikáns

Forrás: saját szerkesztés és saját számítás SPSS program használatával

3.2. AZ ÉLETKOR SZEREPE

Az életkor szerinti elemzés eredményei (2. táblázat) azt mutatták, hogy a vizsgált változók

összefüggések mindegyike gyenge erősségű volt (Cramér-féle $V < 0,30$), ami arra utal, hogy a vizsgált mintában a demográfiai változók önmagukban csak csekély magyarázó erővel rendelkeznek.

4. Következtetések, javaslatok

Ebben a tanulmányban a filmturizmus gyökereivel és lehetőségeivel foglalkoztam ÉK-Magyarország, azon belül Tokaj-Hegyalja és a Bodrogköz turizmusában. A vizsgálat fókuszába a térségben, két zsidó családban született, hollywoodi filmstúdió-alapítónk, Adolph Zukort (Zukor Adolf, Ricse, 1873; Paramount Pictures) és William Fox (Fried Vilmos, Tolcsva, 1879; Twentieth Century Fox) került. A nemzetközi szakirodalmi áttekintés során összehasonlítottam a ricsei és tolcsvai filmtörténeti örökségértékek ápolását és hasznosítását, illetve az abban rejlő filmturisztikai potenciált lengyel származású hollywoodi filmstúdió-alapítók szülőházának, szülőhelyének, filmtörténeti örökségének ápolásával és a filmturizmusra gyakorolt hatásával. A tanulmányban, a terjedelmi korlátok szabta határok között, a szekunder források alapján ismerttettem a filmturizmus értelmezését és létjogosultságát Magyarországon. A 141 fő válaszadóval készített kérdőíves felmérés (N=141) a médiafogyasztási szokásokra, a filmvilágra és a filmturizmusra vonatkozó ismeretekre, a filmturizmusban való részvételi hajlandóságra, valamint a filmturizmus, illetve a bor- és gasztroturizmus kapcsolódási lehetőségére fókuszált. A mintában nagyjából 36-55 év közötti, diplomával rendelkező városi nők vettek részt, akik Borsod-Abaúj-Zemplén (41,8%), Szabolcs-Szatmár-Bereg (18,4%) és Pest vármegyében (17,7%) élnek. A kitöltők nagy része tudja, hogy számtalan hollywoodi híresség, szakember és filmmogul magyar származású, de arról már nem hallottak, hogy nagyon sok közülük északkelet-magyarországi származású, és nem jártak a szülőházuknál, emlékházuknál. A világörökség Tokaji borvidék és környéke Hollywood bölcsője is, ezért megvizsgáltam a bor- és gasztroturizmus, valamint a filmturizmus kapcsolódásának a lehetőségét. Bár a minta válaszadóinak azonban csupán 14,5%-a nyilatkozott úgy, hogy ha meglátogat egy-egy hazai filmvilághoz kapcsolódó helyszínt vagy filmfesztivált, akkor szokott boros programokon (borkóstolás, pincelátogatás, dűlőtúra stb.) is részt venni, 40%-uk nyitott erre a későbbiekben.

Összességében a kutatás megmutatta, hogy az északkelet-magyarországi filmes örökség és filmvilág, valamint a turizmus összekapcsolása, vagyis a filmturizmus még gyerekcipőben jár, ugyanis a megkérdezettek körében hiányzik az aktív érdeklődés, a motiváció és a tájékozottság azzal kapcsolatban. A térség filmturisztikai kínálati elemei már megvannak, a filmturisztikai keresletet kelleni megteremteni hozzájuk. A vizsgálat továbbá rávilágított a filmturizmus és a kapcsolódó kulturális örökség alacsony társadalmi beágyazottságára

a megkérdezettek körében: a mintában részt vevők több mint fele nem ismeri a fogalmat, és a többség elzárkózik a filmstúdiók vagy emlékhelyek látogatásától. A kutatás legfontosabb megállapítása a válaszadók turisztikai motivációjának hiánya: a forgatási helyszínek nem bírnak jelentős vonzerővel a megkérdezettek számára, és részükről a filmfesztiválok látogatása is marginális (5%). Ugyanakkor az eredmények rámutatnak a szinergia lehetőségekre ÉK-Magyarországon: a válaszadók 40%-a nyitottságot mutat a filmturisztikai és a borturisztikai programok jövőbeni összekapcsolására, ami megalapozhatja egy komplex, térségi desztinációnemzedzsment stratégia kidolgozását.

Javaslatként megfogalmazható a világörökségi Tokaji borvidék és tágabb környezetének helyszínein olyan interdiszciplináris turisztikai élménycsomagok kidolgozása, amelyek a borturizmust, a gasztronómiát, a térségben jelen lévő aktív turizmust és a filmes örökséget ötvözik, ezzel növelve a tartózkodási időt és a költségi hajlandóságot. A Magyar Hollywood Tanács, a helyi turisztikai szervezetek és szereplők bevonásával tematikus útvonalakat lehetne kialakítani, amelyek összekötik a különböző helyszíneket. A már meglévő hazai filmturisztikai kezdeményezésekre építve érdemes lenne a térség és Magyarország turisztikai portáljain még hangsúlyosabban és összehangoltabban megjeleníteni gazdag filmes örökségünket és annak Hollywood kialakulásában játszott szerepét. A filmes emlékhelyek, filmfesztiválok, filmstúdiók, hazai forgatási helyszínek és a Magyarországon készült közismert filmek egységesebb turisztikai kommunikációja, valamint tematikus – például a bor- és filmes örökséget összekapcsoló – útvonalak kialakítása tovább erősíthetné Magyarországi filmturisztikai kínálatát és nemzetközi láthatóságát. Mindezek alapján a „Magyarország Bor- és Filmország” koncepció a hazai bor- és filmturisztikai értékek összekapcsolásának, valamint nemzetközi turisztikai pozicionálásának egyik lehetséges eszköze lehet.

Köszönetnyilvánítás

A csekély kérdőív kitöltési hajlandóság következtében a ZAKATOR vendégház ajándék szállás, reggeli és ismeretterjesztő élmények felajánlásának köszönhetően 141 fő vett részt a kutatásban, amit ezúton is köszönök a Vendégháznak.

Felhasznált irodalom

BASA B. – K. DEBRECENI M. – HAJNAL J. – KENYERES O. – KISS R. R. – NÁZER Á. (2025): *Filmturizmus a Kárpát-medencében*.

- Filmforgatások helyszínei.* Kodolányi University Press és Médiacom Kiadó, Budapest.
- BOKOR B. (2023): *Hollywood híres magyarjai.* Magyar Hollywood Tanács, Budapest.
- BOKOR B. (2022): *Oscar és a csillagok.* Magyar Hollywood Tanács, Budapest.
- GAJZUTYTÉ-FILIPAVIČIENĚ, Z. (2020): Jewish heritage in the creative cities of Central and Eastern Europe: tourism, technologies and prosthetic memory. *Creativity Studies*. 13(1). pp. 41–52. <https://doi.org/10.3846/cs.2020.6079>
- IRIMIÁS A. (2015): *Filmturizmus – A filmek és televíziós sorozatok turisztikai szerepének és hatásainak geográfiai vizsgálata.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- JÁSZBERÉNYI M. – BOROS K. – MISKOLCZI M. (2022): *Vonzófejlesztés a kulturális és aktív turizmusba.* Akadémiai Kiadó Zrt., Budapest.
- KOLLARIK T. – TAKÓ S. (2025): *Budapest/Hollywood – Magyarok, akik beírták magukat az amerikai filmtörténetbe.* FilmHungary Kft., Budapest, Magyarok Hollywoodban könyvsorozat.
- KRAKOWSKI, A. (2011): *Pollywood. Jak stworzyliśmy Hollywood.* Wydawnictwo Naukowe PWN, Varsó.
- MARKÓ L. (2000): *Chronik des Films – A film krónikája.* Magyar Könyvklub, Budapest.
- MICHALKÓ G. (2018): *Turizmológia.* Akadémiai Kiadó Zrt., Budapest.
- ROZGONYINÉ DROTÁRN. (2025): Zsidó szellemi örökség mint turisztikai vonzó vizsgálata Sátorajáújhely turisztikai kínálatában. *Turizmus Bulletin*, 25(3). DOI: 10.14267/TURBULL.2025v25n3.3
- SINCLAIR, U. (1933): *Upton Sinclair presents William Fox.* Published by the author.
- STASIAK, A. (2022): Film tourism in Poland: potential and perspectives for development. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*. 58. pp. 45–60. <http://doi.org/10.12775/bgss-2022-0033>
- SULYOK J. (2009): Filmturizmus, avagy a filmekben rejlő lehetőségek a turisztikai desztinációk számára. *Turizmus Bulletin*. 13(1). pp. 34–39.
- TÓTH T. ZS. (2020): A magyar filmipar mint a kreatív gazdaság mozgatórugója. *Gazdaság és Társadalom*. 12(3). pp. 80–103. DOI: 10.21637/GT.2019.3.05.
- TÖRÖK ZS. – BALÁZS É. (2004): *The Oxford History of World Cinema – Új Oxford Film Enciklopédia.* Glória Kiadó, Budapest.
- ZUKOR, A. – KRAMER, D. (1953): *The Public is never wrong: The Autobiography of Adolph Zukor.* New York, G. P. Putnam's Sons.

Internetes források

- BEAUTIFUL WARSAWA (2021): *On this day, in 1879, Samuel Goldwyn, film producer creator of the Paramount and Goldwyn Picture future Metro-Goldwyn-Mayer, was born in Warsaw.* <https://beautifulwarszawa.home.blog/2021/08/17/samuel-golwyn/>, Letöltve: 2026. augusztus 26.
- ESJF (European Jewish Cemeteries Initiative) (n.d.): *Krasnosielc Jewish Cemetery.* ESJF Surveys. Krasnosielc Jewish Cemetery – ESJF. <https://www.esjf-cemeteries.org/survey/krasnosielc-jewish-cemetery/>, Letöltve: 2026. augusztus 26.
- KRAKOWSKI, A. (n.d.): *Warner Bros. Virtual Shtetl, POLIN Museum of the History of Polish Jews.* <https://sztetl.org.pl/en/dziedzictwo/pollywood/bracia-warner-warner-bros>, Letöltve: 2026. augusztus 26.
- MAGYAR HOLLYWOOD TANÁCS (2016): <https://magyarhollywoodtanacs.com/>, Letöltve: 2026. augusztus 26.